

Creative Commons Attribution –
NonCommercial 4.0 International License

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.31784/zvr.9.1.7>

Datum primitka rada: 1. 12. 2020.

Datum prihvaćanja rada: 2. 3. 2021.

NAČINI INFORMIRANJA I PREPOZNAVANJE LAŽNIH VIJESTI KOD STUDENATA U HRVATSKOJ TIJEKOM COVID-19 PANDEMIJE

Elena Krelja Kurelović

Dr. sc., prof. visoke škole, Veleučilište u Rijeci, Vukovarska 58, 51 000 Rijeka, Hrvatska;
e-mail: elena@veleri.hr

Fani Tomac

Bacc. inf., Veleučilište u Rijeci, Vukovarska 58, 51 000 Rijeka, Hrvatska; e-mail: ftomac@veleri.hr

Tamara Polić

Dr. sc., viša predavačica, Veleučilište u Rijeci, Vukovarska 58, 51 000 Rijeka, Hrvatska;
e-mail: tpolic@veleri.hr

SAŽETAK

Problemsko područje rada je informiranje i manipulacije informacijama. Fokus se stavlja na informacijske poremećaje i prepoznavanje lažnih vijesti jer to postaje sve veći problem, posebno u digitalnim medijima koji omogućuju njihovo viralno širenje. U radu su opisane vrste informacijskih poremećaja, s naglaskom na dezinformacije i lažne vijesti koje se najčešće objavljuju s ciljem manipulacije javnošću. Osim njih, terminološki se determiniraju pojmovi misinformacija, malinformacija i infodemija. Analiziraju se načini širenja lažnih vijesti, od onih koje šire ljudi – najčešće putem društvenih mreža, pa do upotrebe „botova“. Da bi se što bolje prepoznali informacijski poremećaji, te na pravilan način reagiralo na njih, iznose se smjernice i alati koji omogućuju provjeru istinitosti informacijskih sadržaja. Dostupna istraživanja ukazuju da je prisutnost lažnih vijesti u medijskom prostoru globalan problem, pogotovo u vrijeme pandemije koronavirusa, ali nije zastupljen u svim zemljama istim intenzitetom. Hrvatska se navodi kao zemlja čiji stanovnici znaju izbjegavati lažne vijesti. Vlastitim istraživanjem dobio se uvid u učestalost i najčešće oblike informiranja kod studenata, te njihovu sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti. Studenti preferiraju informiranje putem digitalnih medija (web, društvene mreže), dok je upotreba tradicionalnih medija značajno manja. Smatraju da su najpouzdaniji izvor informacija televizija i radio, a internet (izuzimajući društvene mreže) je na drugom mjestu. Iako smatraju da su uspješni u prepoznavanju lažnih vijesti, iskazali su značajno manju stvarnu sposobnost njihovog prepoznavanja.

Ključne riječi: informiranje, lažna vijest, dezinformacija, infodemija, digitalni mediji, COVID-19

1. UVOD

Vrijeme u kojem živimo opisuje se kao informacijsko doba, a ključnu ulogu u njemu imaju upravo informacije. Informacija ima veliki značaj za gospodarstvo, politiku, obrazovanje i sve druge aspekte života. Informacija se oplemenjuje u procesu komunikacije, s brojem konzumenata raste joj vrijednost, a mediji u tome igraju važnu ulogu. Danas postoje raznovrsni izvori informacija, a količina informacija raste eksponencijalno. Međutim, to ne znači da su ljudi u informacijskom društvu dobro i kvalitetno informirani. Zbog velikog i brzog protoka informacija sve je teže pronaći kvalitetnu informaciju, a česta je pojava lažnih, štetnih i zlonamjernih informacija. Pojavom dezinformacija manipulira se javnim mišljenjem, utječe na demokratske procese i narušava povjerenje u institucije, digitalne i tradicionalne medije (Europska komisija, 2018). Informacijski poremećaji su vrlo složen problem, a najkraće se mogu opisati kao onečišćenje informacija.

Sadržaj istinitih informacija vjerno i bez odstupanja opisuje stvarno stanje predmeta, događaja, pojave ili procesa i takve se informacije mogu provjeriti, dok netočne informacije daju pogrešnu, lažnu sliku događaja, procesa, predmeta ili pojave, pa se one nazivaju i dezinformacije (Krelja Kurelović, 2014: 29). „Povećanje broja dezinformacija i ozbiljnost prijetnje utječu na sve veću osviještenost i zabrinutost civilnog društva u državama članicama EU-a i na međunarodnoj razini“ (Europska komisija, 2018). Lažne vijesti brzo se šire zbog njihova učestalog dijeljenja putem društvenih mreža, što čine i svjetski poznate osobe koje imaju veliki broj pratitelja. Veliko longitudinalno istraživanje sveučilišta MIT pokazalo je da se lažne vijesti na Twitteru šire brže od istinitih, te je 70% veća mogućnost da će korisnik proslijediti lažne vijesti nego istinite (Vosoughi i sur., 2017). Isti izvor ističe da lažne vijesti u većoj mjeri šire ljudi, a ne botovi. Stoga je cilj ovog rada ukazati na problem prisutnosti lažnih vijesti na internetu, načine njihova širenja i metode prepoznavanja. Zadatak rada je istražiti navike studenata vezane za informiranje, te njihovu sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti. U skladu s navedenim, postavljene su dvije hipoteze. Prvom hipotezom želi se utvrditi postoji li statistički značajna razlika u korištenju tradicionalnih i digitalnih medija za informiranje, očekujući da studenti više koriste digitalne medije. Drugom hipotezom želi se utvrditi postoji li statistički značajna razlika između percipirane i stvarne sposobnosti studenata u prepoznavanju lažnih vijesti.

2. INFORMACIJSKI POREMEĆAJI U DIGITALNOM OKRUŽENJU

Čovjek je svakodnevno izložen velikoj količini informacija koje pristižu iz različitih izvora. Međutim, sve više informacija koje primamo nisu provjerene i istinite činjenice. Karakteristika digitalne informacije je da se ona jednostavno kreira, objavljuje, dijeli i širi, a odgovornost za vjerodostojnost informacija i njihovu kvalitetu najčešće je u rukama osobe koja ju objavljuje. Digitalnu informaciju je lako izmijeniti i manipulirati njome, a neki od primjera su fotomontaža ili rezanje i spajanje različitih video zapisa u novu cjelinu. Stoga ne čudi sve učestalija pojava lažnih vijesti (eng. *fake news*) i različitih informacijskih poremećaja. Lažne vijesti postaju ozbiljan problem digitalnog društva jer se internetom, posebno putem društvenih mreža, šire trenutno i globalno.

U prošlosti se dugo vjerovalo da je Zemlja ravna ploča, međutim to nije bila lažna vijest jer tada čovječanstvo nije imalo dovoljno resursa za provjeru navedene teorije. Tijekom 20. stoljeća može

se pronaći dosta primjera lažnih vijesti u klasičnim medijima (tisak, radio, televizija), a primjeri manipulacije informacijama uočeni su ne samo u tekstovima, već i kod fotografija (Dejanović, 2020). Iako su lažne vijesti postojale i prije pojave Interneta, one su se širile sporije, imale su manji doseg, a time i manju štetnost. Danas je internet glavni komunikacijski kanal, izvor informiranja, te način zabave i provođenja slobodnog vremena. Društvene mreže koristi sve veći broj ljudi zbog održavanja kontakata i komuniciranja, dijeljenja sadržaja, te poslovnih prilika. Digitalni mediji omogućuju jednostavno i brzo kreiranje, dijeljenje i komentiranje različitih sadržaja što doprinosi njihovoj popularnosti, ali istovremeno rezultira nizom problema kao što je pojava informacijskih poremećaja. Osim ljudi, značajnu ulogu u viralnom širenju lažnih vijesti imaju „botovi“, računalni programi kojima se automatizira pisanje novinskih vijesti ili objava na društvenim mrežama tako da izgledaju kao da ih je napisao čovjek. Mnoge web stranice s lažnim vijestima zarađuju putem oglašavanja, što Facebook i Google pokušavaju spriječiti, te zapošljavaju ljude koji provjeravaju i skidaju lažni sadržaj sa svojih platformi.

Ne lažiraju se samo vijesti. Internetski prostor pun je lažnih profila na društvenim mrežama, lažnih recenzija proizvoda i usluga na stranicama poznatih online trgovina (npr. Amazon) i online rezervacijskih sustava. Tripadvisor je u svom izvještaju o transparentnosti naveo da je 2,1 posto svih objavljenih recenzija tijekom 2018. godine lažno, te je uklonio preko 1.5 milijuna lažnih recenzija, a najviše lažnih recenzija dolazi iz Rusije (Justament, 2019).

2.1 Vrste informacijskih poremećaja

Dezinformacije su informacije koje su namjerno lažne i stvorene da bi naštetile pojedincu, društvenoj skupini, organizaciji ili zemlji, a najčešće se plasiraju zbog zarade, političkih interesa i utjecaja (Wardle, 2019: 9). Dezinformacije su zavaravajuće, izmišljene, netočne informacije koje govore o događajima koji se nikada nisu dogodili ili izjavama koje nikada nisu bile izrečene, a mogu nastati nenamjerno ili slučajno (Ciboci i sur., 2018).

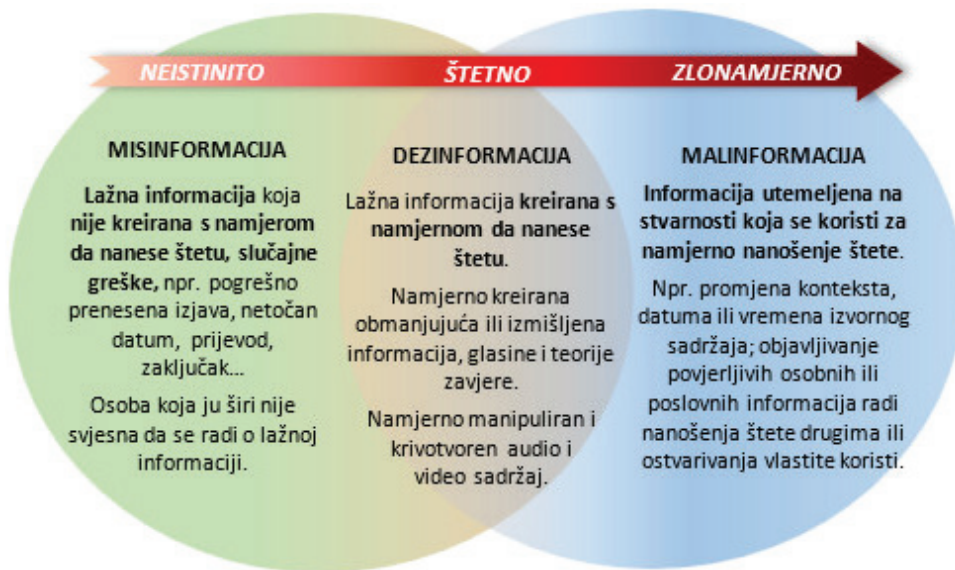
„Pojam dezinformacija označava dokazivo lažnu ili obmanjujuću informaciju koja je smišljena, iznesena i širi se radi stjecanja ekonomske koristi ili namjernog zavaravanja javnosti te koja može naškoditi javnom interesu. Šteta javnom interesu uključuje ugrožavanje demokratskih političkih procesa i procesa donošenja politika, ali i javnog dobra kao što su zaštita zdravlja građana EU-a, okoliša i sigurnosti. Dezinformacije ne uključuju pogreške u izvješćivanju, satiru i parodiju, kao ni jasno naznačene stranačke vijesti i komentare.“ (Europska komisija, 2018).

Pojedine zemlje imaju interes za namjerno širenje lažnih informacija o suparnicima kao što su to radili Sovjetski Savez i Sjedinjene Američke Države tijekom hladnog rata. Dezinformacija može biti oblikovana kao propaganda, pa tako Sjeverna Koreja koristi propagandne dezinformacije kako bi svoje građane uvjerila u opravdanost postupaka njihovog vođe. Vrsta dezinformacija su i teorije zavjere kojima se objašnjava povezanost pojave virusa COVID-19 s razvojem 5G mreže.

Lažne vijesti su informacije koje ne odgovaraju činjenicama (nepostojeće ili iskrivljene činjenice). One su često namjerno izmišljene i distribuirane radi obmanjivanja s ciljem da konzument povjeruje u neistine ili sumnja u prave činjenice. Lažne vijesti karakterizira kratak životni vijek, ali širok doseg (viralnost). Takve vijesti su stvorene da bi čitateljima prenijele neistinitu ili iskrivljenu informaciju o

nekom, najčešće nedavnom događaju ili osobi i navele ih na pogrešne zaključke. Lažne vijesti su uži pojam od dezinformacije (Ciboci i sur., 2018: 8).

Slika 1. Vrste informacijskih poremećaja i njihov odnos

Izvor: prilagodili autori prema <https://internews.org/impact/disinformation>

Kao informacijski poremećaji spominju se još pojmovi poput misinformacije i malinformacije (slika 1). Misinformacija je naziv za pogrešnu, neistinitu ili netočnu informaciju koja nije stvorena s namjerom da nanese štetu drugima, a malinformacija je zloćudna informacija utemeljena na stvarnosti koja se koristi za namjerno nanošenje štete (Wardle, 2019: 9). Iako su pojmovi dezinformacija i misinformacija naizgled slični, razlika je u njihovoj namjeri. Dok je dezinformacija namjerno pogrešna (iskrivljena, lažna) i nastala s namjerom da manipulira, dotle je misinformacija pogrešna zbog slučajnosti ili zabune (slika 1).

2.2 Infodemija

Širenje dezinformacija o koronavirusu odvija se globalno i eksponencijalno, najčešće dijeljenjem sadržaja putem društvenih medija. Islam i sur. (2020) pratili su društvene mreže, informativne web portale i ostale online platforme u periodu od prosinca 2019. do travnja 2020., te otkrili 2311 glasina, lažnih vijesti i teorija zavjere o koronavirusu na 25 jezika, iz 87 zemalja. Direktor Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) ustanovio je da se svijet ne bori samo s globalnom pandemijom uzrokovanom koronavirusom nego i s vrstom informacijskog poremećaja nazvanog infodemija ili epidemija informacija. Infodemija je fenomen preobilja informacija (istinitih i lažnih) o određenoj temi koje se nekontrolirano šire, što otežava pronalaženje jasnih i vjerodostojnih poruka, pouzdanih izvora i rješenja problema (Nielsen i sur., 2020).

Istraživanje o podložnosti dezinformacijama o COVIDu-19 i njihovom utjecaju na ponašanje provedeno na velikom uzorku ispitanika u Velikoj Britaniji, Irskoj, Španjolskoj, SAD-u i Meksiku otkriva da vjerovanje u dezinformacije o koronavirusu nije učestalo, iako nezanemariv udio ispitanika u svakoj anketiranoj zemlji takve dezinformacije smatra pouzdanima (Roozenbeek i sur., 2020). U istom istraživanju utvrdili su da postoji korelacija između podložnosti dezinformacijama i nepovjerenja u cjepivo protiv virusa COVID-19, te smanjene vjerojatnosti pridržavanja epidemioloških mjera. Infodemija o koronavirusu nepovoljno utječe na ponašanje ljudi. Velika količina zbunjujućih, lažnih ili obmanjujućih informacija i glasina koje se masovno dijele na društvenim mrežama mogu pogoršati tijek pandemije, poljuljati povjerenje građana u javno zdravstvo, pa čak i ugroziti živote (PAHO, 2020; Roozenbeek i sur., 2020; Islam i sur. 2020). Kao odgovor na infodemiju, Svjetska zdravstvena organizacija pokrenula je web stranicu Mythbuster gdje daje smjernice kako izvještavati javnost, odnosno činjenicama demantirati najčešće mitove o koronavirusu.

2.3 Raširenost lažnih vijesti u Europi i Hrvatskoj

Prema istraživanju portala Statista (2020), 37 % stanovnika Europe susreće se s lažnim vijestima svakodnevno, lažne vijesti su najučestalije u Španjolskoj, a najmanje učestale u Finskoj (Statista, 2020a). Istraživanje Eurobarometra pokazalo je da su u Cipru, Bugarskoj, Grčkoj, Rumunjskoj, Malti i Italiji lažne vijesti veliki problem, dok je u Danskoj, Luksemburgu, Irskoj i Velikoj Britaniji to umjereno prisutno (McCarthy, 2018). Prema McCarthy (2018), 43 % ispitanika smatra da su lažne vijesti u Hrvatskoj veliki problem i isto toliko smatra da je to umjereni problem. Rezultati globalnog istraživanja ukazuju da se najviše lažnih vijesti pronalazi na društvenim mrežama (61 %), zatim na televiziji (51 %), a najmanje u tiskanim medijima (44 %). Zanimljivo je da se u istom istraživanju Hrvatska ističe kao zemlja u kojoj će konzumenti najvjerojatnije izbjegavati lažne vijesti (Watson, 2020).

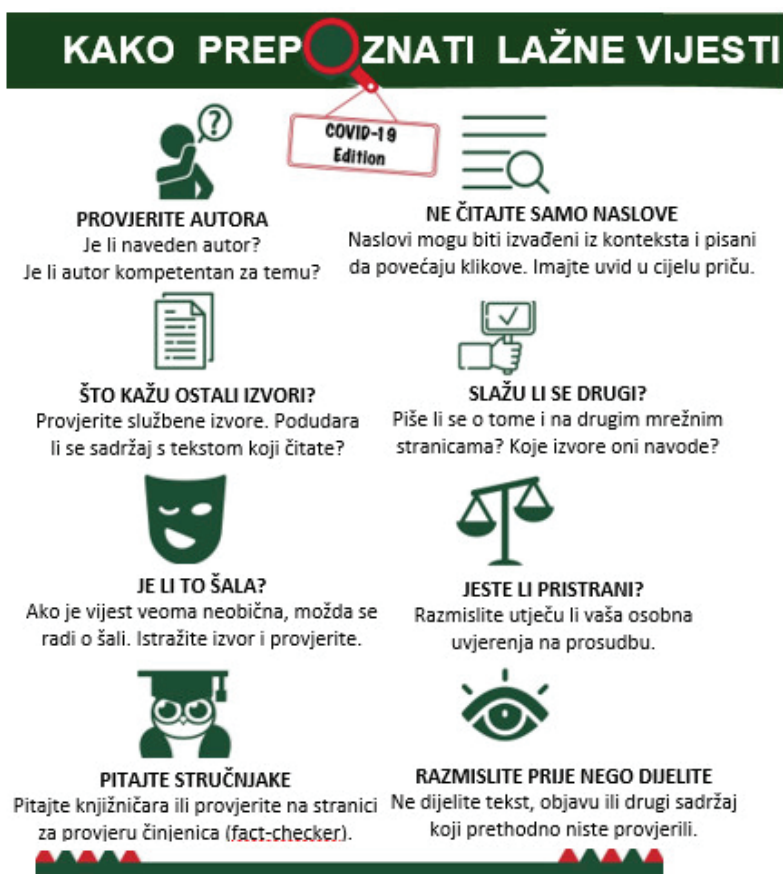
U Italiji je istraživanje na uzorku od 1009 ispitanika pokazalo da njih 79 % smatra kako je Facebook medij odgovoran za širenje lažnih vijesti povezanih s COVID-19 virusom (Statista, 2020b). Tijekom rujna 2020. godine provedeno je istraživanje u Velikoj Britaniji na uzorku od 576 ispitanika i utvrdilo da se oko 64 % ispitanika susrelo s lažnim ili obmanjujućim informacijama o koronavirusu barem jednom dnevno, najviše takvih ispitanika je u dobi od 16 do 24 godina, a samo 15 % ih je koristilo online servis za provjeru činjenica (Watson, 2021).

2.4 Načini prepoznavanja lažnih vijesti

Informacijski izvori mogu se najjednostavnije provjeriti koristeći web tražilicu, unoseći tekst specifičan za određenu vijest. Specifičan tekst dat će preciznije rezultate, odnosno prikazat će se samo oni rezultati koji su prenijeli vijest u cijelosti ili djelomično (Dejanović, 2020: 63). Prilikom provjere informacijskog izvora preporučuje se provjeriti medij/izdavača, autora i reference. Poželjno je provjeriti tko je objavio vijest, tj. je li izvor pouzdan, na kojoj se domeni nalazi dotični sadržaj, datum objave vijesti, te objave drugih medija i izvora o navedenom sadržaju (Ciboci i sur., 2018), kao što prikazuje slika 2.

Postoje online servisi za provjeru činjenica (eng. *fact-checker*), koji su udruženi u mrežu pod nazivom *The International Fact-Checking Network* (<https://www.poynter.org/ifcn/>). U Hrvatskoj djeluje portal *Faktograf* (<https://faktograf.hr/>), a na razini Europske Unije djeluju servisi *EUvsDiSiNFO* (<https://euvsdisinfo.eu/>) i *EUfactcheck* (<https://eufactcheck.eu/>). Na globalnoj razini postoje web mjesta kao što su *Full Fact* (<https://fullfact.org/>) i *FactCheck* (<https://www.factcheck.org/>). Google također ima alat za provjeru istinitosti činjenica pod nazivom *Fact Check Explorer* (<https://toolbox.google.com/factcheck/explorer>). Prema izvješću Europske komisije (2018), smatra se da je mreža snažnih i neovisnih online servisa za provjeravanje činjenica ključni preduvjet u stvaranju zdravog digitalnog ekosustava.

Slika 2. Smjernice za prepoznavanje lažnih vijesti o COVID-19 virusu

Izvor: prilagodili autori prema <https://www.ifla.org/node/93016>

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Za potrebe istraživanja s ciljem utvrđivanja načina informiranja (tradicionalni ili digitalni mediji), te uspješnosti u prepoznavanju lažnih vijesti osmišljen je online anketni upitnik, napravljen u alatu LimeSurvey. Anketni upitnik distribuirao se tijekom ljeta 2020. godine putem internetskih servisa

(mrežne stranice, e-pošta, društvene mreže). Upitnik čine 3 skupine pitanja. U prvom dijelu prikupljali su se opći demografski podaci o ispitanicima, zatim su slijedila pitanja o medijima putem kojih se ispitanici informiraju, a zadnju cjelinu činila su pitanja o prepoznavanju lažnih vijesti. Da bi se utvrdila stvarna sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti, u anketnom upitniku su korištene izjave o Covid-19 virusu koje su se često pojavljivale u medijima. Ispitanici su trebali odgovoriti smatraju li te izjave istinitim ili lažnim. Ciljana skupina istraživanja bile su osobe u dobi od 18 do 28 godina koje studiraju (studenti), a istraživanju se odazvalo njih 29. Prikupljeni podaci obrađeni su korištenjem metode deskriptivne statistike, dok su obje hipoteze testirane primjenom t-testa za zavisne uzorke.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Od 29 ispitanika u uzorku, 34 % ih je muškog, a 66 % ženskog spola. Ispitanici dolaze iz 7 različitih županija među kojima je najzastupljenija Primorsko-goranska (57,69 %), a potom Istarska županija (26,92 %).

Rezultati deskriptivne statistike na pitanja o učestalosti i načinima informiranja prikazani su u tablici 1. Najveći udio ispitanika o aktualnim događajima, novostima u zemlji i svijetu, te temama od interesa (npr. sport, moda, politika...) informira se svakodnevno. Pri tome pretežno koriste digitalne medije, 74 % ispitanika se izjasnilo da koristi jedan ili više digitalnih medija za informiranje, dok je upotreba tradicionalnih medija, pogotovo tiskanih, sporadična i u prosjeku iznosi 24 %.

Ovi rezultati su slični rezultatima istraživanja agencije Ipsos koja je provela istraživanje o medijskim navikama Hrvata u 2019. godini na uzorku od 1023 ispitanika i utvrdili su da je Internet glavni izvor informacija za 78 % ispitanika, a 91,6 % ispitanika koristi ga više puta dnevno (Poslovni.hr, 2019).

Tablica 1. Učestalost i načini informiranja

Pitanje		Ponuđeni odgovori	%	M	SD
Koliko često se informirate o aktualnim događajima, novostima u zemlji i svijetu, temama od interesa?		1 - nekoliko puta tjed.	34,48	1,86	0,64
		2 - svakodnevno	55,17		
		3 - više puta dnevno	10,34		
Koristite li za informiranje...?	tiskane medije	0 - ne	93,1	0,07	0,26
		1 - da	3,9		
	televiziju i/ili radio	0 - ne	58,62	0,41	0,50
		1 - da	41,38		
	„news“ portale i web	0 - ne	27,59	0,72	0,45
		1 - da	72,5		
	društvene mreže	0 - ne	24,14	0,76	0,44
		1 - da	75,86		

Izvor: autori

Upitani koji medij smatraju najpouzdanijim izvorom informacija, najviše ispitanika je odgovorilo da su to televizija i radio (58,62 %), slijede informativni (tzv. *news*) portali i web (24,14 %), te tisak

(17,24 %). Treba istaknuti da niti jedan ispitanik društvene mreže ne smatra pouzdanim izvorom informacija. Dobiveni rezultati se bitno razlikuju od istraživanja agencije Ipsos prema kojemu 56,6 % ispitanika najviše vjeruje internetu i smatra ga najpouzdanijim medijem, a tek 28,2 % ispitanika televiziju vidi kao relevantan izvor informacija (Poslovni.hr, 2019).

Ispitanici su trebali procijeniti vlastitu sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti kada na njih naiđu, koristeći pri tome skalu s 4 ponuđena odgovora (tablica 2). Čak 75,86 % ispitanika smatra da dobro ili jako dobro prepoznaje lažne vijesti.

Tablica 2. Percipirana sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti

Pitanje	Ponuđeni odgovori	%	M	SD
Kako ocjenjujete vlastitu sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti?	1 - slabo prepoznajem	0	3,10	0,77
	2 - donekle prepoznajem	24,14		
	3 - dobro prepoznajem	41,38		
	4 - jako dobro prepoznajem	34,48		

Izvor: autori

Zadnje anketno pitanje sastoji se od četiri izjave na temu koronavirusa, a izabrane tvrdnje učestalo su se pojavljivale na informativnim web portalima i društvenim mrežama (tablica 3). Dvije izjave su lažne, a dvije istinite. Ispitanici su trebali odgovoriti je li, prema njihovom mišljenju, navedena tvrdnja istinita ili lažna. Prilikom obrade, podaci su se kodirali tako da 0 označava netočan odgovor, a 1 točan. Najveći udio ispitanika točno je odgovorio da je zaraza COVID-19 virusom ozbiljnija od sezonske gripe (72,41 %). Većina ispitanika prepoznala je činjenicu o socijalnoj distanci kao učinkovitoj mjeri za sprječavanje širenja koronavirusa (62,07 %). Međutim, čak 62,07 % ispitanika smatra istinitom izjavu da farmaceutske kompanije imaju lijek za COVID-19 virus, ali ga odbijaju prodavati, što je lažna izjava. Treba napomenuti da se istraživanje provodilo tijekom ljeta 2020. godine kada cjepivo još nije bilo razvijeno. Također, veliki udio ispitanika (58,62 %) smatra da je virus COVID-19 stvoren u laboratoriju, što nije znanstveno potvrđeno (Lewis, 2020; McDonald, 2020). U istraživanju Nielsen i sur. (2020) provedenom u pet zemalja (Njemačka, Španjolska, Velika Britanija, SAD i Južna Koreja) četvrtina ispitanika također vjeruje da je koronavirus stvoren u laboratoriju. Slično, veliki broj njemačkih i kineskih studenata ne odbacuje teorije zavjere o COVID-19 virusu, bilo da je riječ o njegovom porijeklu (kinesko biološko oružje, razvila ga je CIA, Bill Gates) ili povezanosti s 5G mrežom (Rieger, 2020).

Tablica 3. Iskazana sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti

Pitanje	Istina ili laž?	%	M	SD
Farmaceutske kompanije već imaju lijek za COVID-19 virus, ali ga odbijaju prodavati.	0 - netočan odgovor (istina)	62,07	0,38	0,49
	1 – točan odgovor (laž)	37,93		
Socijalna udaljenost učinkovita je mjera za sprječavanje širenja COVID-19 virusa.	0 - netočan odgovor (laž)	37,93	0,62	0,49
	1 – točan odgovor (istina)	62,07		
COVID-19 virus stvorili su znanstvenici u laboratoriju.	0 - netočan odgovor (istina)	58,62	0,41	0,50
	1 - točan odgovor (laž)	41,38		
Bolest uzrokovana COVID-19 virusom ozbiljnija je od sezonske gripe.	0 - netočan odgovor (laž)	27,59	0,72	0,45
	1 - točan odgovor (istina)	72,41		
Sveukupno	0 - netočni odgovori	46,55	2,14	1,25
	1 - točni odgovori	53,45		

Izvor: autori

Prosječan broj točnih odgovora po ispitaniku iznosi 2,14 ili 53,45 %. Samo je 17,24 % ispitanika točno prepoznalo (ne)istinitost za sve četiri izjave, a 10 % ispitanika nije dalo niti jedan točan odgovor.

5. TESTIRANJE HIPOTEZA

Prvom hipotezom (H1) želi se utvrditi postoji li kod studenata statistički značajna razlika u korištenju tradicionalnih i digitalnih medija za informiranje. Odgovori ispitanika o korištenju tiskanih medija, te televizije i radija upućuju na uporabu tradicionalnih medija, dok odgovori o korištenju informativnih portala i web-a, kao i društvenih mreža upućuju na uporabu digitalnih medija za informiranje. Provedbom t-testa za dva zavisna uzorka utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u korištenju tradicionalnih i digitalnih medija za informiranje ($t=6,716$; $p<0,01$). Studenti značajno više koriste digitalne medije ($M=1,48$) za informiranje u usporedbi s tradicionalnim medijima ($M=0,48$).

Drugom hipotezom (H2) želi se utvrditi postoji li statistički značajna razlika između percipirane i stvarne sposobnosti studenata u prepoznavanju lažnih vijesti. Stvarna sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti dobivena je zbrajanjem točnih odgovora (istina ili laž) na četiri izjave o koronavirusu. Primijenivši t-test za dva zavisna uzorka utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između percipirane i stvarne sposobnosti prepoznavanja lažnih vijesti ($t=3,266$; $p<0,01$). Studenti su iskazali značajno manju stvarnu sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti ($M=2,14$) od vlastite percepcije da mogu i znaju prepoznati lažnu vijest ($M=3,10$).

Navedeni rezultat navodi na zaključak da je potrebno više ulagati u educiranje studenata i podizanje svijesti o problemu prisutnosti dezinformacija i lažnih vijesti u medijskom prostoru. Europska komisija (2018) ističe da informacijska pismenost, uz cjeloživotni razvoj digitalnih vještina i kompetencija, posebno kod učenika i studenata, ima važnu ulogu u jačanju otpornosti društva na dezinformacije.

6. ZAKLJUČAK

U vremenu kada mrežne tehnologije i različiti internetski servisi omogućuju trenutni pristup ogromnoj količini informacija koje se jednostavno kreiraju, dijele i komentiraju sve je veći problem pronaći kvalitetne i istinite, pouzdane i provjerene informacije. Informacije pristižu iz različitih izvora – tradicionalnih i digitalnih, a učestala je pojava kontradiktornih informacija o istoj temi koje djeluju zbunjujuće na krajnjeg korisnika. Informacija u digitalnom obliku, bilo da se radi o tekstu, slici, audio ili video zapisu, jednostavno se može promijeniti i time zavarati osobe koje konzumiraju takav informacijski sadržaj. Stoga je važno znati razlučiti prave, istinite informacije od onih koje su neistinite i kreirane s lošom namjerom. Postoji nekoliko vrsta informacijskih poremećaja, a njihova zajednička karakteristika je da se plasiraju s namjerom obmanjivanja ljudi, tj. zbog manipuliranja drugima. Lažne vijesti su velik i globalan problem kojem treba posvetiti pažnju, te pokušati smanjiti protok lažnih vijesti i njihovo širenje. Nedovoljna informiranost i educiranost ključni su faktori zbog kojih konzumenti povjeruju u lažne vijesti. Značajnu ulogu u sprječavanju širenja lažnih vijesti ima svaki pojedinac ukoliko ne dijeli neprovjerene informacijske sadržaje putem društvenih medija.

Rezultati istraživanja provedenog na uzorku studenata pokazali su da za informiranje više koriste digitalne nego tradicionalne medije, što je u skladu s istraživanjima drugih autora. Većina studenata informira se svakodnevno. Važno je osvijestiti činjenicu da kod studenata postoji značajan raskorak između stvarnog prepoznavanja lažnih vijesti i njihove percepcije sposobnosti prepoznavanja lažnih vijesti. Studenti su u prosjeku prepoznali 50 % (ne)istinitih vijesti, stoga bi valjalo poraditi na povećanju njihove informacijske i medijske pismenosti.

LITERATURA

- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2018). Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti – Razvoj medijske pismenosti. Agencija za elektroničke medije i UNICEF. Zagreb. Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2018/04/lazne-vijesti.pdf> (28. 11. 2020.)
- Dejanović, R. (2020). Priručnik za provjeru informacija iz medija. Društvo za zaštitu novinarskih autorskih prava. Zagreb. Dostupno na: <https://dznep.hr/wp-content/uploads/2020/03/PRIRUCNIK-ZA-PROVJERU-INFORMACIJA-IZ-MEDIJA.pdf> (29. 11. 2020.)
- Europska komisija (2018). Suzbijanje dezinformacija na internetu: europski pristup. Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX%3A52018DC0236> (1.12.2020.)
- Islam, S., Sarkar, T., Khan, S.H., Kamal, A.M. (2020). COVID-19 related infodemic and its impact on public health: a global social media analysis. The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene. Vol. 103, Issue 4., pp. 1621-1629. Dostupno na: <https://www.ajtmh.org/view/journals/tpmd/103/4/article-p1621.xml> (16. 2. 2021.)
- Justament, D. (2019). Tripadvisor je u 2018. godini uklonio preko 1,5 milijuna lažnih recenzija. Dostupno na: <https://hrturizam.hr/tripadvisor-je-u-2018-godini-uklonio-preko-15-milijuna-laznih-recenzija/> (28. 11. 2020.)
- Krelja Kurelović, E. (2014). Sustav i informacija. Veleučilište u Rijeci. Rijeka.
- Lewis, K. (2020). There is no evidence that the 2019 coronavirus originated in a Chinese government laboratory. Full Fact. Dostupno na: <https://fullfact.org/health/coronavirus-government-laboratory/> (30. 11. 2020.)
- McCarthy, N. (2018). Where fake news is seen as a problem in the EU. Statista. Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/13285/where-fake-news-is-seen-as-a-problem-in-the-eu/> (29. 11. 2020.)

- McDonald, J. (2020). Baseless conspiracy theories claim new coronavirus was bioengineered. FactCheck. Dostupno na: <https://www.factcheck.org/2020/02/baseless-conspiracy-theories-claim-new-coronavirus-was-bioengineered/> (28. 11. 2020.)
- Nielsen, R. K., Fletcher, R., Newman, N., Brennen, J. S., Howard, P. N. (2020). Navigating the „Infodemic“: How people in six countries access and rate news and information about coronavirus. Reuters Institute for the Study of Journalism & University of Oxford. Dostupno na: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-04/Navigating%20the%20Coronavirus%20Infodemic%20FINAL.pdf> (12. 2. 2021.)
- PAHO (2020). Understanding the Infodemic and Misinformation in the fight against COVID-19. Pan American Health Organization & World Health Organization. Dostupno na: <https://iris.paho.org/handle/10665.2/52052> (12. 2. 2021.)
- Poslovni.hr (2019). Internetu najviše vjerujemo: To nam je glavni izvor informacija. Dostupno na: <https://www.poslovni.hr/lifestyle/internetu-najvise-vjerujemo-to-nam-je-glavni-izvor-informacija-351568> (30. 11. 2020.)
- Rieger, M. O. (2020). COVID-19 conspiracy beliefs among student sin China and Germany – causes and effects. University of Trier, Research Cluster “Cultures in Transitions. Germany. Dostupno na: <https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb4/prof/BWL/FIN/Files/conspiracies3.pdf> (22. 2. 2021.)
- Roozenbeek, J., Schneider, C.R., Dryhurst, S., Kerr, J., Freeman, A., Lj., Recchia, G., Bles, A.M., Linden, S., (2020). Susceptibility to misinformation about COVID-19 around the world. The Royal Society Publishing. Dostupno na: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsos.201199> (15. 2. 2021.)
- Statista (2020a). Fake News in Europe – Statistics & Facts. Statista Research Department. <https://www.statista.com/topics/5833/fake-news-in-europe/> (29. 11. 2020.)
- Statista (2020b). Which media are responsible for spreading false or inaccurate information regarding the coronavirus (Covid-19) and its impact. Statista Research Department. <https://www.statista.com/statistics/1111870/opinions-on-fake-news-sources-about-the-coronavirus-covid-19-by-gender-in-italy/> (29. 11. 2020.)
- Vosoughi, S., Roy, D., Aral, S. (2017). The spread of true and false news online. MIT initiative of the digital economy research brief. Dostupno na: <http://ide.mit.edu/sites/default/files/publications/2017%20IDE%20Research%20Brief%20False%20News.pdf> (1. 12. 2020)
- Wardle, C. (2019). Understanding information disorder. First Draft. Dostupno na: https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2019/10/Information_Disorder_Digital_AW.pdf?x76701 (28. 11. 2020.)
- Watson, A. (2020). Fake news worldwide – Statistics & Facts. Statista. Dostupno na: <https://www.statista.com/topics/6341/fake-news-worldwide/> (29. 11. 2020.)
- Watson, A. (2021). Coronavirus fake news frequency in the UK in September 2020. Statista. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/1112492/coronavirus-fake-news-frequency-in-the-uk/> (16. 2. 2021)

Creative Commons Attribution –
NonCommercial 4.0 International License

Original scientific paper

<https://doi.org/10.31784/zvr.9.1.7>

Received: 1. 12. 2020.

Accepted: 2. 3. 2021.

WAYS OF INFORMING AND RECOGNIZING FAKE NEWS BY CROATIAN STUDENTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Elena Krelja Kurelović

PhD, College Professor, Polytechnic of Rijeka, Vukovarska 58, 51000 Rijeka, Croatia;
e-mail: elena@veleri.hr

Fani Tomac

Bacc. inf., Polytechnic of Rijeka, Vukovarska 58, 51000 Rijeka, Croatia; e-mail: ftomac@veleri.hr

Tamara Polić

PhD, Senior Lecturer, Polytechnic of Rijeka, Vukovarska 58, 51000 Rijeka, Croatia;
e-mail: tpolic@veleri.hr

ABSTRACT

The problem area of this paper is informing and information manipulation. The paper studies the issues on information disorder and identifying fake news, as it is becoming a growing problem, especially in digital media that allow their viral dissemination. The paper describes the types of information disorders, with an emphasis on disinformation and fake news that are most often published with the aim of manipulating the audience. In addition, the terms misinformation, malinformation and infodemic are terminologically determined. The work analyses the ways of fake news spreading, from those spread by people – most often through social networks, to the use of computer programs (bots). In order to properly identify and respond to information disorders, guidelines and tools providing credibility verification of information content (online fact-checkers) are presented. Available researches suggest that the presence of fake news throughout the media is a growing global problem, especially at the time of the coronavirus pandemic, but it is not equally present in the countries worldwide. Croatia is mentioned as a country where people are able to recognize fake news. This original research provides the insight into the frequency and the most common ways the students get information, as well as their ability to identify fake news. Students prefer to be informed through digital media, while the use of traditional media is significantly less common. They consider television and radio to be the most reliable sources of informing, while the Internet (excluding social networks) comes second. Although most students consider themselves successful at recognizing fake news, the research findings indicate that their real ability to do so is significantly lower.

Key words: informing, disinformation, fake news, infodemic, digital media, COVID-19